

فصل هشتم

۱ آبان
روز آمار و برنامه‌ریزی

درس چهاردهم

پراکندگی و رشد جمعیت

کلمه‌ی جمعیت چه عبارات و مفاهیمی را به ذهن شما می‌آورد؟ جمعیت کلاس؟ جمعیت شهر یا روستا؟ جمعیت یک کشور؟ رشد بی‌رویه‌ی جمعیت؟ آیا تاکنون هیچ‌یک از مشکلاتی را که جامعه با آن روبه‌روست به افزایش جمعیت نسبت داده‌اید؟ کدام مشکلات را؟

چرا جمعیت جهان به‌طور نامساوی پراکنده شده است؟

به نقشه‌ی زیر توجه کنید. نقاطی که بر روی نقشه مشاهده می‌کنید، پراکندگی جمعیت را در سطح زمین نشان می‌دهد. همان‌طور که مشاهده می‌کنید، در بعضی نواحی جمعیت بسیار انبوهی متراکم شده است، در حالی که بعضی از مکان‌ها تراکم جمعیت کم‌تری دارند و نواحی وسیعی از جهان نیز خالی از سکنه است.

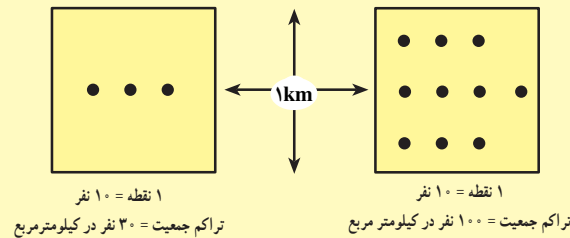

شکل ۱-۸- نقشه‌ی پراکندگی جمعیت جهان

برای مطالعه

تراکم جمعیت*: تراکم جمعیت رابطه و نسبت بین انسان و زمین را بیان می‌کند و تعداد افراد ساکن در یک واحد سطح را به طور متوسط نشان می‌دهد. در این نمودار هر مربع نشان‌دهنده ناحیه‌ای به وسعت ۱ کیلومتر \times ۱ کیلومتر یا ۱ کیلومتر مربع است.

فعالیت ۸-۱

جمعیت کلاس شما بخشی از جمعیت مدرسه است.

۱- جمعیت کلاس شما چند نفر است؟

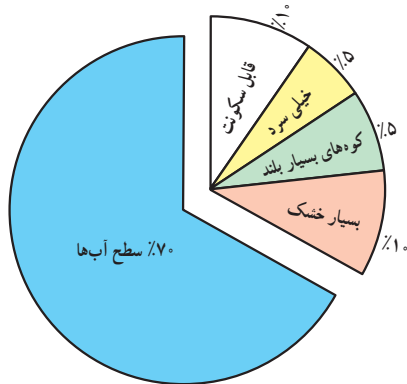
۲- تراکم جمعیت در کلاس شما چه قدر است (چند نفر در مترمربع)؟ محاسبه کنید.

۳- تحقیق کنید پرتراکم‌ترین کلاس مدرسه‌ی شما کدام کلاس است؟ تراکم دانش‌آموزان در این کلاس چه قدر

است؟

ناهمواری: نواحی بسیار بلند یا شیب‌های تند که در معرض فوران‌های آتش‌فشانی یا زمین‌لرزه‌اند نیز مانع جذب جمعیت می‌شوند.

پوشش گیاهی: در جنگل‌های انبوه به ندرت مساکن دائمی دیده می‌شود. در مناطقی که ضخامت قشر خاک کم است یا گیاهکافی برای کشت وجود ندارد یا فرسایش شدید خاک - به سبب تخریب جنگل‌ها و چرای بیش از حد دام‌ها - پدید آمده است، جمعیت اندکی زندگی می‌کنند.

شکل ۲ - ۸ - از ۳۰ درصد سطح خشکی‌ها فقط ۱۰ درصد قابل سکونت است.

آیا گروه‌های انسانی به‌طور تصادفی در بخش‌های معینی از جهان گرد هم آمده‌اند؟ یا دلایلی برای تراکم یا پراکندگی (تفرق) جمعیت وجود دارد؟ عوامل بسیاری در این امر دخالت دارند. بعضی از عوامل، مانع از زندگی انسان در یک ناحیه می‌شود. به آن‌ها، عوامل دافع جمعیت گفته می‌شود که نتیجه‌ی آن تراکم پایین یا کم جمعیت در یک ناحیه است.

برخی عوامل دیگر جمعیت را به زندگی در یک ناحیه تشویق می‌کند؛ به این عوامل، عوامل جذب جمعیت می‌گویند که تراکم زیاد را به وجود می‌آورد.

● عوامل دافعه موجب تفرق و پراکندگی جمعیت می‌شوند:

عوامل طبیعی:

آب و هوا: انسان‌ها به‌طور طبیعی به نواحی دارای آب و هوای بسیار سرد یا بسیار گرم جذب نمی‌شوند. آب و هوای بسیار مرطوب یا بسیار خشک نیز برای انسان خوشایند نیست.

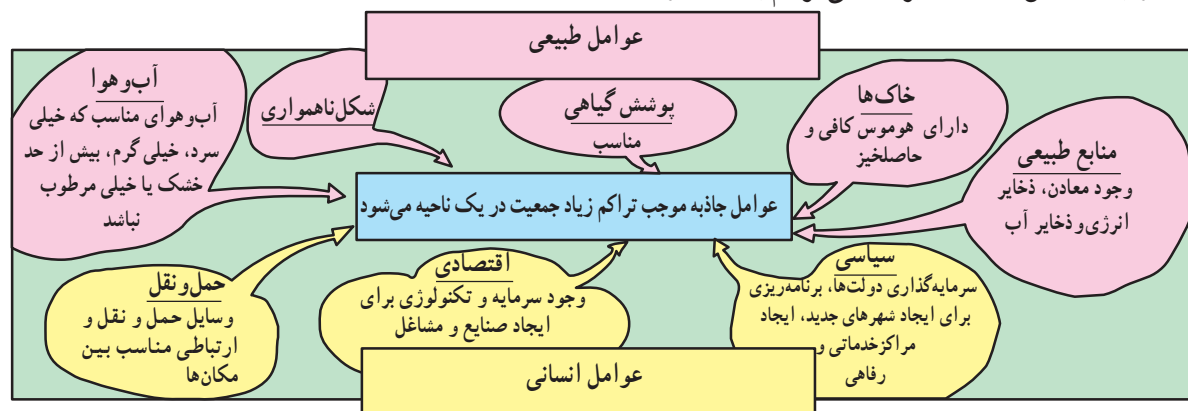
ناحیه، نبود ثروت و سرمایه یا سطح پایین فناوری است. از عوامل سیاسی می‌توان به تصمیمات حکومت‌ها اشاره کرد؛ اگر دولت‌ها در برنامه‌ریزی‌های خود به سرمایه‌گذاری و ایجاد مشاغل یا امکانات خدماتی و رفاهی در برخی نواحی یک کشور توجه لازم نداشته باشند، بر نوع پراکندگی جمعیت در نواحی مختلف اثر می‌گذارند.

● **عوامل جاذبه موجب تراکم زیاد جمعیت می‌شوند:** این عوامل درست برعکس عوامل دافعه که در صفحه‌ی قبل شرح داده شد عمل می‌کنند و در شکل ۳-۸ خلاصه شده است.

منابع: معمولاً مردم در مناطقی که منابع طبیعی، ذخایر آب، ذخایر انرژی و معادن آن کم بوده و بنابراین، احتمال توسعه‌ی صنایع و ایجاد مشاغل نیز در آن‌ها کم است، جذب نمی‌شود.

عوامل انسانی: نواحی دور افتاده چون به وسایل حمل و نقل و ارتباطات دسترسی ندارند، جمعیت‌های پراکنده یا متفرق را به وجود می‌آورند. نواحی داخلی قاره‌ها که از دریاها و اقیانوس‌ها دورند نسبت به سواحل، جمعیت کم‌تری دارند؛ زیرا امکانات تجارت، بازرگانی و دریانوردی ندارند.

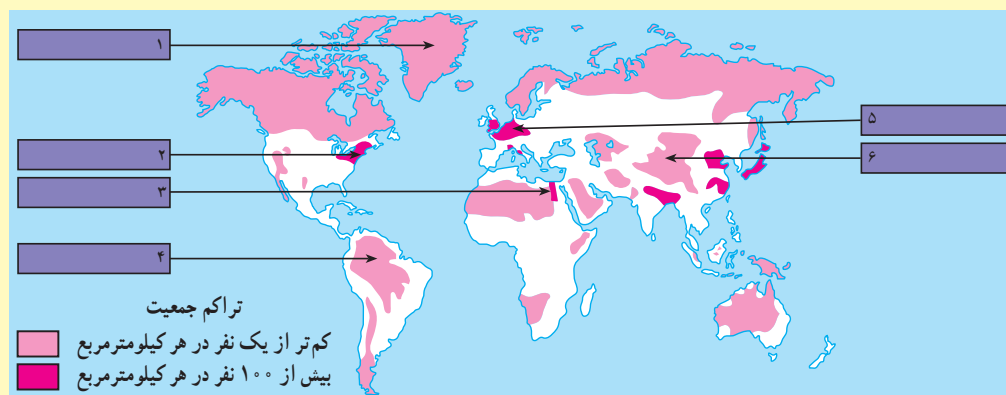
از جمله دلایل اقتصادی برای کمی تراکم جمعیت در یک

شکل ۳-۸- نمودار عوامل طبیعی و انسانی تراکم جمعیت

فعالیت ۲-۸

- به قسمت‌هایی از شکل ۱-۸ که با علامت؟ مشخص شده است نگاه کنید و بگویید در آن نواحی تراکم جمعیت زیاد است یا کم؟ دلایل مربوط به این نوع تراکم را بنویسید.
- با توجه به شکل ۴-۸، جدول صفحه‌ی بعد را کامل کنید. برای توضیح علل تراکم یا تفرق جمعیت در هر ناحیه می‌توانید از متن درس و شکل ۳-۸ کمک بگیرید.
- با توجه به راهنمای نقشه، معنای جمعیت متراکم و متفرق چیست؟

شکل ۴-۸- نقشه‌ی تراکم جمعیت جهان

تراکم جمعیت	مکان	شماره‌های داخل نقشه	علل
جمعیت متراکم	دره نیل (مصر)		
	اروپای شمال غربی		
	شرق ایالات متحده آمریکا		
جمعیت پراکنده (متفرق)	همالیا		
	جنگل‌های آمازون		
	گرینلند		

انفجار جمعیت چیست؟

امروزه اغلب چنین گفته می‌شود که جهان و به‌ویژه بعضی از کشورها «انفجار جمعیت*» را تجربه می‌کنند. آیا می‌دانید معنای این عبارت چیست؟ جمعیت جهان به سرعت رشد می‌کند و این به دلیل آن است که تعداد کودکانی که هر ساله متولد می‌شوند، بسیار بیش‌تر از رقم افرادی است که هر ساله می‌میرند. میزان رشد سالیانه‌ی جمعیت جهان در یک دوره‌ی طولانی در زمان‌های گذشته ثابت بوده است. مردم بر اثر عواملی چون قحطی و کمبود غذا، جنگ‌ها و بیماری‌های واگیردار چون آبله، طاعون، حصبه و وبا جان خود را از دست می‌دادند و بسیاری از کودکان نیز پس از تولد می‌مردند؛ اما پس از انقلاب صنعتی با پیشرفت چشمگیر پزشکی و بهداشت، توسعه‌ی ابزار و آلات و شیوه‌های کشاورزی و افزایش تولید غذا و پیشرفت امکانات حمل‌ونقل و ارتباطات، میزان مرگ‌ومیر به شدت کاهش یافت و جمعیت جهان چند برابر شد. فعالیت ۳-۸ را در کلاس انجام دهید.

از ۱ تا ۶۰ آرام آرام بشمارید. در این زمان، ۱۷۰ نفر در جهان متولد شدند؛ بنابراین، از این لحظه تا فردا همین ساعت باید غذا، مسکن، آموزش و سایر امکانات برای ۲۴۵۰۰۰ نفر دیگر تأمین شود.

رشد جمعیت یکی از مهم‌ترین مسائل

جهان امروز

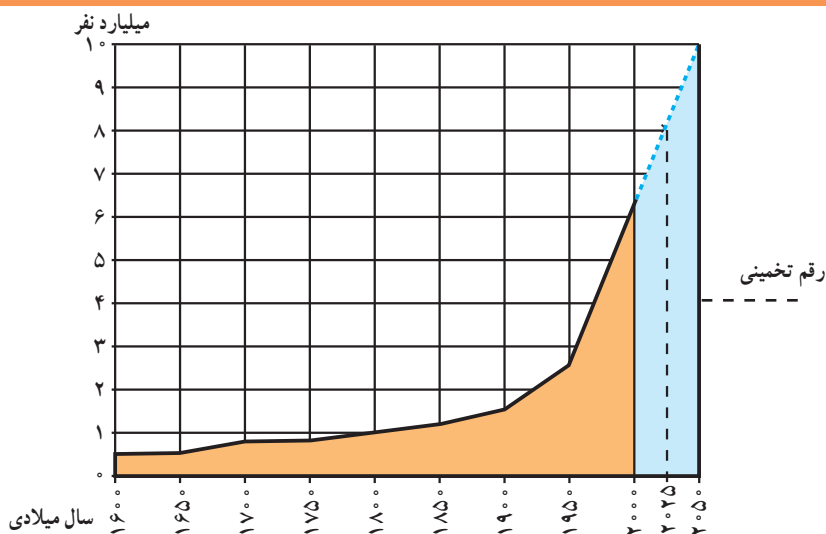
فعالیت ۳-۸

نمودار رشد جمعیت جهان را مطالعه کنید و به این پرسش‌ها پاسخ دهید:

- ۱- جمعیت جهان تا چه سالی کم‌تر از ۱ میلیارد نفر بوده است؟
- ۲- چند سال طول کشید تا جمعیت جهان از ۱ میلیارد نفر به ۲/۵ میلیارد نفر افزایش یابد؟
- ۳- جمعیت جهان از سال ۱۹۵۰ تا سال ۱۹۹۰ میلادی (در مدت ۴۰ سال) از ... میلیارد نفر به ... میلیارد نفر افزایش یافته است.

● همان‌طور که می‌بینید، در مدت ۴۰ سال، جمعیت جهان ناگهان به دو برابر افزایش یافته است. این افزایش سریع در مدت کوتاه همان انفجار جمعیت است.

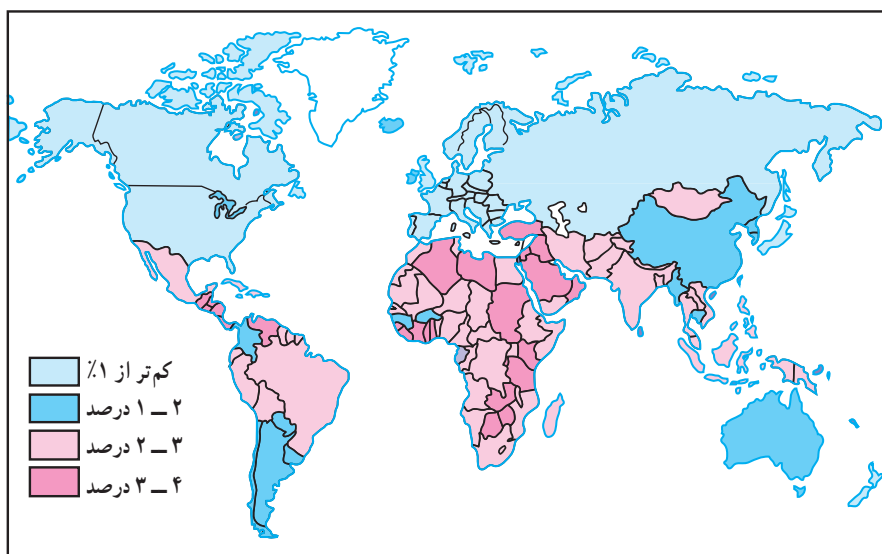
- ۴- جمعیت جهان در سال ۲۰۰۰ میلادی چند نفر بوده است؟
- ۵- در چه‌لمین سال تولد شما جمعیت جهان چه قدر خواهد شد؟

شکل ۵-۸ - نمودار روند رشد جمعیت جهان

دانمارک نرخ رشد به صفر یا پایین تر از آن رسیده است. اما ۹۷ درصد افزایش جمعیت امروزه مربوط به سه قاره‌ی در حال توسعه - یعنی آسیا، آفریقا و آمریکای لاتین - است. در سال ۱۹۹۰، این سه قاره ۸۴ درصد سکنه‌ی زمین را در خود جای داده‌اند. طبق آمار سازمان ملل در سال ۲۰۰۰ میلادی ۳۹ درصد جمعیت جهان فقط در دو کشور چین و هند زندگی می‌کردند.

به شکل ۵-۸ توجه کنید. آیا رشد جمعیت در همه‌ی کشورهای جهان یکسان است؟ امروزه رشد سریع جمعیت در همه‌ی نواحی جهان یکسان نیست؛ به طوری که در کشورهای توسعه یافته‌ی صنعتی علاوه بر مرگ و میر، میزان مولید نیز کاهش یافته است. حتی در بعضی از کشورهای صنعتی اروپا نظیر آلمان، فنلاند، سوئد، اسپانیا و

شکل ۶-۸ - نقشه‌ی رشد جمعیت در کشورهای مختلف جهان

می‌شود، تغییرات مربوط به نرخ مولید* و نرخ مرگ و میر* است. رشد طبیعی* جمعیت تفاوت بین نرخ مولید و مرگ و میر است. اگر نرخ مولید بیش تر باشد، جمعیت کل افزایش خواهد

نرخ مولید و نرخ مرگ و میر چگونه بر رشد جمعیت اثر می‌گذارد؟
● آن‌چه موجب رشد جمعیت در یک کشور یا کل جهان

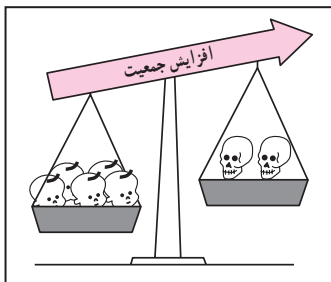

بهداشت و بهبود وضعیت اقتصادی نرخ مرگ و میر به طور سریع کاهش یافته است اما نرخ موالید همچنان بالاست و به همین دلیل، جمعیت در حال افزایش است.

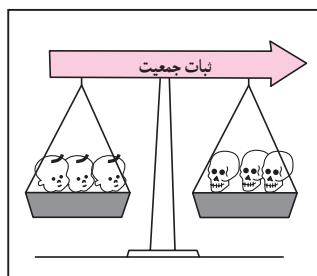
در این کشورها هر چند نرخ مرگ و میر کودکان* در حال کاهش و امید به زندگی* در حال افزایش است، اما هنوز این دو نرخ تفاوت بسیاری با کشورهای توسعه یافته صنعتی دارد.

یافت و اگر نرخ مرگ و میر بیش تر باشد، جمعیت کل کاهش خواهد یافت. تفاوت این دو نرخ معمولاً برحسب درصد بیان می شود: برای مثال در کشور تانزانیا در سال ۱۹۹۰ میلادی نرخ موالید ۵۱ در هزار و نرخ مرگ و میر ۱۴ در هزار بوده است که در این صورت رشد طبیعی جمعیت ۳۷ در هزار و به صورت درصد ۳/۷ درصد در سال خواهد بود.

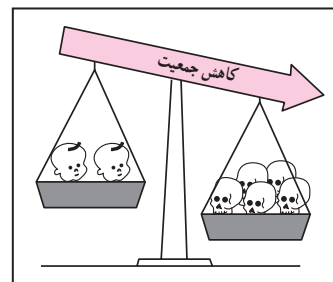
● امروزه در کشورهای در حال توسعه با پیشرفت

نرخ موالید بیش تر از نرخ مرگ و میر است.

نرخ موالید مساوی با نرخ مرگ و میر است.

نرخ مرگ و میر بیش تر از نرخ موالید است.

نرخ مرگ و میر - نرخ موالید = نرخ رشد طبیعی جمعیت

برای مطالعه

نرخ رشد جمعیت

نرخ رشد جمعیت به صورت تغییرات درصدی سالیانه اندازه گیری می شود و می توان آن ها را به چهار دسته

تقسیم کرد:

- کم تر از ۱٪ در سال نرخ رشد کم
 - ۱٪ - ۲٪ در سال نرخ رشد متوسط
 - ۲٪ - ۳٪ در سال نرخ رشد زیاد
 - بیش تر از ۳٪ در سال نرخ رشد خیلی زیاد
- دو برابر شدن جمعیت یعنی تعداد سال هایی که طول می کشد تا میزان جمعیت دو برابر شود؛ مثلاً از ۱۰۰ نفر به ۲۰۰ نفر یا از ۱۰۰۰ نفر به ۲۰۰۰ نفر افزایش یابد.

شاخص های حیاتی

- نرخ موالید: تعداد متولدین در یک سال به ازای هر ۱۰۰۰ نفر.
- نرخ مرگ و میر: تعداد مرگ و میرها در یک سال به ازای هر ۱۰۰۰ نفر.
- نرخ مرگ و میر کودکان: تعداد کودکان زنده ای که هر سال متولد می شوند و قبل از رسیدن به یک سالگی می میرند به ازای هر ۱۰۰۰ نوزاد زنده.
- امید به زندگی: میانگین تعداد سال هایی که می توان انتظار زندگی برای یک فرد متولد شده، داشت.

فعالیت ۴-۸

۱- در سال ۱۹۹۰ چند درصد جمعیت جهان در سه قاره‌ی در حال توسعه زندگی می‌کردند؟ چند درصد جمعیت در سه قاره‌ی توسعه یافته‌ی صنعتی ساکن بودند؟ انفجار جمعیت در کدام بخش از جهان رخ داده است؟

۲- یک نقشه گنگ جهان بدون مرزهای سیاسی تهیه کنید. روی نقشه، نام این بخش‌ها را بنویسید: آمریکای شمالی، آفریقا، اروپا، خاورمیانه، جنوب شرقی آسیا، چین، اقیانوسیه، آمریکای جنوبی و روسیه. حال با استفاده از اطلاعات شکل ۶-۸، نقشه‌ی خود را رنگ آمیزی کنید. از سه رنگ به منظور نشان دادن رشد زیاد، رشد متوسط و رشد کم استفاده کنید.

● در کدام بخش‌های دنیا رشد جمعیت سریع‌تر است؟ نام ببرید.

۳- با توجه به جدول زیر به پرسش‌ها پاسخ دهید:

نام کشور	تراکم نفر در کیلومتر مربع	موالید در ۱۰۰۰	مرگ‌ومیر در ۱۰۰۰	رشد طبیعی در ۱۰۰۰	مرگ‌ومیر کودکان در ۱۰۰۰	امید به زندگی (سال)
ژاپن	۳۳۰	۱۲	۸	۴	۵	۷۹
عربستان	۸	۳۶	۵	○	۳۲	۷۰
آلمان	۲۲۹	۱۱	۱۲	○	۸	۷۵
کنیا	۴۷	۴۳	۱۰	۳۳	۶۴	۶۱
ایالات متحده‌ی آمریکا	۲۳۹	۱۴	۹	○	۸	۷۶
برزیل	۱۸	۲۶	۸	۱۸	۵۷	۶۶
اتیوپی	۴۷	۴۹	۱۹	○	۱۳۰	۴۶
انگلستان	۲۳۹	۱۴	۱۲	۲	۸	۷۶
فرانسه	۱۰۶	۱۳	۱۰	۳	۷	۷۷
بنگلادش	۷۹۱	۴۱	۱۴	○	۱۰۸	۵۳

الف - میزان رشد طبیعی جمعیت را در کشورهایی که روبه‌روی آن‌ها دایره ترسیم شده است، محاسبه کنید و در دایره‌ی مربوط به آن بنویسید.

ب - میزان رشد طبیعی همه‌ی کشورهای جدول را برحسب درصد بنویسید.

پ - روی یک کاغذ جداگانه کشورها را برحسب نرخ رشد طبیعی از کم به زیاد مرتب کنید. آیا می‌توانید این کشورها را به دو گروه رشد کم و رشد زیاد تقسیم کنید؟ چگونه؟

ت - سه کشور را که کم‌ترین میزان امید به زندگی را دارند، نام ببرید.

است؛ یعنی، درصد زیادی از جمعیت کمتر از ۱۵ سال سن دارند. به این «جوانی جمعیت»^{*} گفته می‌شود. کشورهایی که با جوانی جمعیت روبه‌رویند باید برای تأمین نیازهای جوانان به‌خصوص در آموزش و پرورش و ایجاد شغل سرمایه‌گذاری کنند.

هم‌چنین جوانی جمعیت بر رشد جمعیت در آینده تأثیر خواهد گذاشت. چرا؟

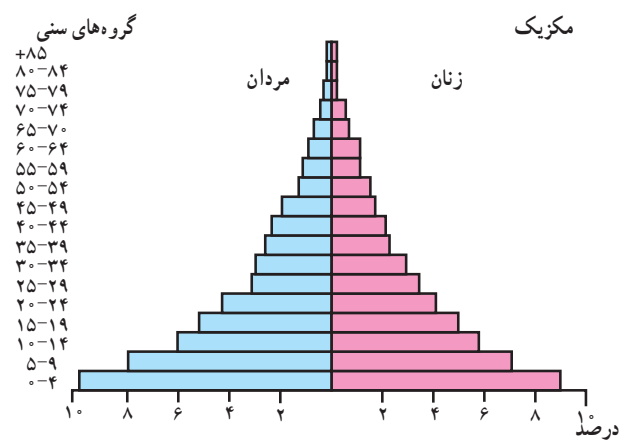
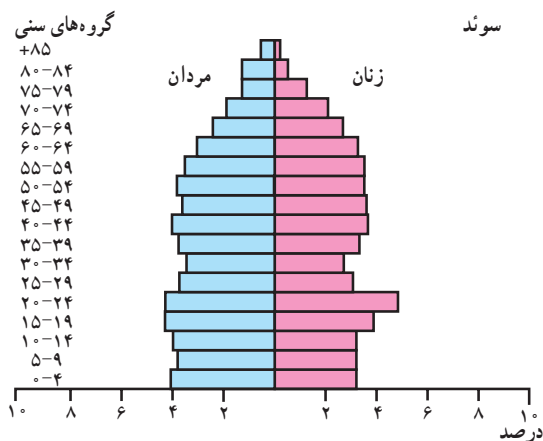
● در کشورهای پیشرفته‌ی صنعتی مثل سوئد که نرخ مولید و مرگ‌ومیر هر دو پایین است و امید به زندگی هم بالاست، قاعده‌ی هرم باریک و هرم به شکل یک زنگ درآمد است. در این کشورها تعداد فعالان اقتصادی زیاد است ولی جمعیت به تدریج رو به پیری می‌رود.

ساختمان سنی جمعیت در نواحی مختلف جهان

چه تفاوتی دارد؟

● عواملی چون نرخ مولید، مرگ‌ومیر و رشد طبیعی، بر ساختمان جمعیت اثر می‌گذارند. ساختمان سنی جمعیت را با هرم سنی جمعیت نشان می‌دهند. در هرم سنی روی یک محور تعداد یا درصد جمعیت و روی محور دیگر زنان و مردان در گروه‌های مختلف سنی نشان داده می‌شود. کودکان و نوجوانان (۱۴- سال) و کهن‌سالان (بیش‌تر از ۶۵ سال) معمولاً تولیدکننده نیستند و از نظر اقتصادی به گروه بزرگ‌سالان وابسته‌اند. بزرگ‌سالان (۶۵- ۱۵ سال) گروه اصلی تولیدکننده و فعالان اقتصادی‌اند و بار اصلی اقتصاد را به دوش می‌کشند.

● هرم‌های سنی در بخش‌های مختلف جهان متفاوت‌اند. در کشورهای در حال توسعه نظیر مکزیک قاعده‌ی هرم پهن

شکل ۷-۸- نقشه‌ی موقعیت مکانی و هرم سنی کشورهای سوئد و مکزیک

فعالیت ۵-۸

۱- جدول را به کمک نمودارهای زیر کامل کنید.

فرانسه	برزیل	
۲/۳	۶/۸	درصد مردان ۴ - سال
		درصد زنان ۴ - سال
		درصد کل جمعیت ۴ - سال
		درصد مردان ۱۴ - سال
		درصد مردان ۷۴ - ۷۰ سال

سؤال‌های زیر را به کمک تفسیر نمودار پاسخ دهید.

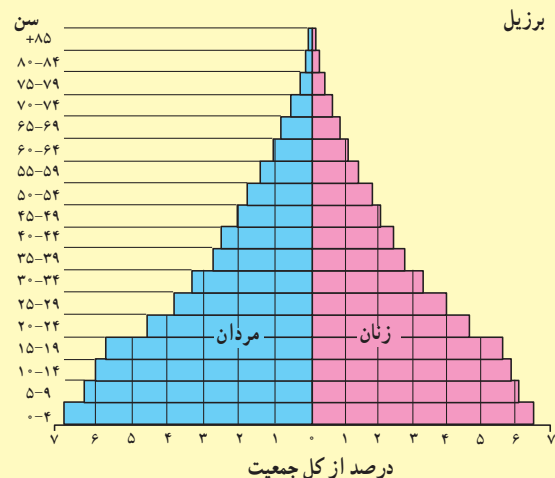
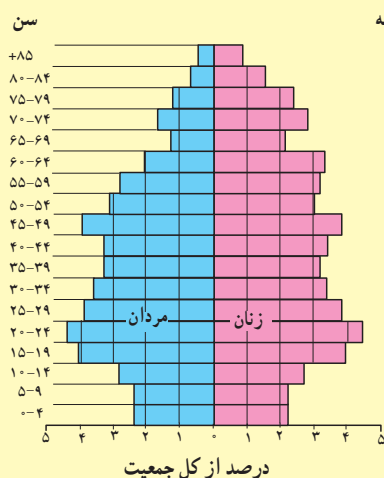
۲- نرخ مولید در کدام کشور بیش‌تر است؟ در کدام کشور رشد طبیعی جمعیت بیش‌تر است؟

۳- امید به زندگی در کدام کشور کم‌تر است؟ چگونه بی‌بردید؟

۴- در کدام کشور درصد جمعیت فعال اقتصادی بیش‌تر است؟ چرا؟

۵- کشورهایی که با جوانی جمعیت روبرویند چه مشکلاتی خواهند داشت؟

۶- به نظر شما در کشورهایی که جمعیت رو به پیری می‌رود، چه مشکلاتی پدید می‌آید؟

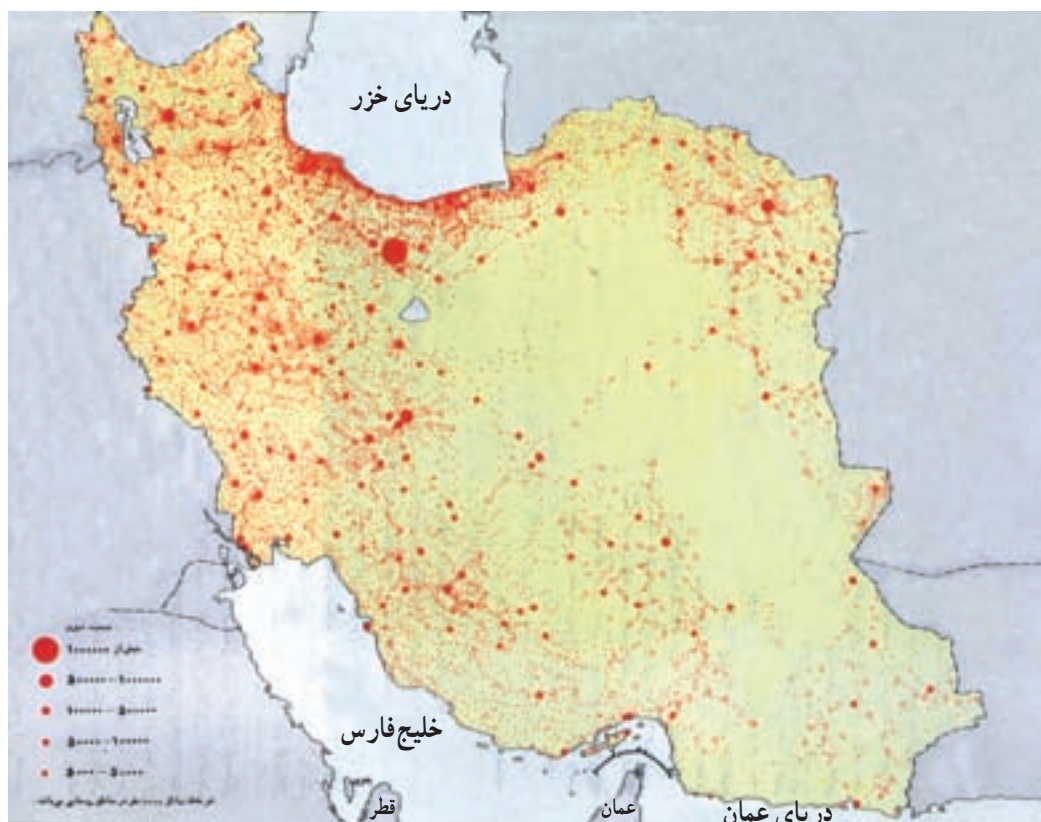
جمعیت در کشور ما چگونه پراکنده شده است؟

● عوامل انسانی نیز نقش مهمی در تراکم بیش از حد جمعیت در برخی نواحی داشته است؛ مثلاً، مرکزیت سیاسی (پایتخت کشور) و تمرکز وزارتخانه‌ها و سازمان‌های دولتی و امکانات زیرساختی نظیر راه‌ها و امکانات برتر آموزشی و خدماتی، مهاجران زیادی را از سراسر کشور به تهران جذب کرده است. تهران با دارا بودن ۳۷ درصد صنایع بزرگ مصرفی کشور، به اولین قطب صنعتی تبدیل شده است. این مادرشهر* منظومه‌ای از شهرهای بزرگ و کوچک را در اطراف خود به وجود آورده و منطقه‌ی شهری* وسیعی را که بیش از ۱۰ میلیون نفر جمعیت دارد شکل داده است.

کدام قطب‌های بزرگ صنعتی دیگر در کشور ما موجب تراکم شدید جمعیت در یک ناحیه شده‌اند؟ در کدام ناحیه منابع و معادن موجب جذب جمعیت شده است؟

ایران سرزمینی پهناور است. در سال ۱۳۹۰، تراکم جمعیت ایران ۴۵ نفر در کیلومتر مربع برآورد شده است؛ پس ایران در مقایسه با بسیاری از کشورهای دیگر (جدول فعالیت ۴-۸) کم تراکم است. اما همان‌طور که در نقشه‌ی پراکندگی جمعیت ایران (شکل ۸-۸) مشاهده می‌کنید، توزیع جمعیت در ایران بسیار ناهمگون است. بعضی از مناطق دارای تراکم زیاد و برخی نواحی دیگر خالی از جمعیت یا کم تراکم است.

● از جمله عوامل طبیعی مؤثر بر توزیع جمعیت در ایران آب و هواست. به‌طور کلی، قسمت پهناوری از ایران تحت تأثیر آب و هوای گرم و خشک است؛ بنابراین بارش و دسترسی به آب نقش مهمی در تراکم جمعیت و پیدایش کانون‌های روستایی و شهری داشته است. آیا می‌توانید تأثیر سایر عوامل نظیر خاک‌های مساعد، دسترسی به دریاها، نوع ناهمواری‌ها و... را در توزیع جمعیت ایران بررسی کنید و شرح دهید؟

شکل ۸-۸- نقشه‌ی پراکندگی جمعیت در ایران

فعالیت ۶-۸

۱- تراکم جمعیت در هر یک از نواحی زیر چگونه است؟ علل مربوط به این نوع تراکم را به اختصار توضیح

دهید.

جلگه‌ی گیلان دشت کویر و دشت لوت منطقه‌ی شهری تهران جلگه‌ی خوزستان

۲- یک نقشه‌ی گنگ استان‌ها تهیه کنید. نام مراکز استان‌ها را بر روی هر استان بنویسید. سپس به منظور نمایش تراکم جمعیت در استان‌های کشور، با استفاده از اطلاعات جدول زیر و رنگ‌هایی که در راهنما برای این نقشه پیشنهاد شده است، آن را رنگ‌آمیزی کنید.

نام استان	تراکم (نفر در کیلومتر مربع)	نام استان	تراکم (نفر در کیلومتر مربع)	راه‌نما
آذربایجان شرقی	۷۹	زنجان	۴۴	نفر در کیلومتر مربع
آذربایجان غربی	۷۷	سمنان	۶	۵-۱۲
اردبیل	۶۹	سیستان و بلوچستان	۱۳	۱۲-۳۳
اصفهان	۴۳	فارس	۳۵	۳۳-۵۷
ایلام	۲۷	قزوین	۷۴	۵۷-۸۵
بوشهر	۳۹	قم	۹۰	۸۵-۱۴۰
تهران	۷۱۳	کردستان	۴۹	۱۴۰-۳۸۰
چهارمحال و بختیاری	۵۳	کرمان	۱۵	۸
خراسان جنوبی	۷	کرمانشاه	۷۵	؟
خراسان رضوی	۴۴	کهگیلویه و بویراحمد	۴۱	
خراسان شمالی	۲۹			
خوزستان	۶۷			

- در زیر نقشه‌ای که تهیه کرده‌اید، به این سوالات پاسخ دهید:

* تراکم جمعیت در نیمه‌ی شرقی کشور بیش‌تر است یا نیمه‌ی غربی؟

* تراکم جمعیت در استان محل زندگی شما نسبت به تراکم جمعیت در کل کشور و استان‌های همسایه چگونه

است؟ مقایسه کنید.

۳- در کدام نواحی یا شهرستان‌های استان محل زندگی شما تراکم جمعیت بیش‌تر و در کدام بخش‌ها کم‌تر

است؟ علل طبیعی و انسانی مربوط به آن را توضیح دهید. (از کتاب جغرافیای استان استفاده کنید.)

ویژگی های جمعیتی ایران

حمل و نقل، اشتغال، کشاورزی و... به کار می رود؛ بنابراین، ما به سرشماری نیاز داریم و هر چه اطلاعات حاصل از سرشماری ها دقیق تر و همه جانبه تر باشد، برنامه ریزی ها نیز کامل تر و صحیح تر خواهد بود. اولین سرشماری رسمی در سال ۱۳۳۵ و آخرین سرشماری در سال ۱۳۹۰ انجام گرفته است. سرشماری رسمی بعدی در چه سالی خواهد بود؟

● روند افزایش جمعیت در ایران: جمعیت ایران براساس آخرین سرشماری سال ۱۳۹۰، ۷۴/۹۶۱/۷۰۲ نفر بوده است. همان طور که در نمودار شکل ۱-۸ می بینید، رشد جمعیت در دهه های اخیر سرعت گرفته است.

شاید تاکنون از خود پرسیده باشید که چرا در کشور ما سرشماری* انجام می گیرد؟ و اصولاً چرا همه ی کشورها به گردآوری اطلاعات جمعیتی می پردازند؟

سرشماری، آمار و اطلاعات مربوط به جمعیت و خانوارها را در کل کشور و هم چنین بخش های مختلف، در یک زمان معین فراهم می آورد.

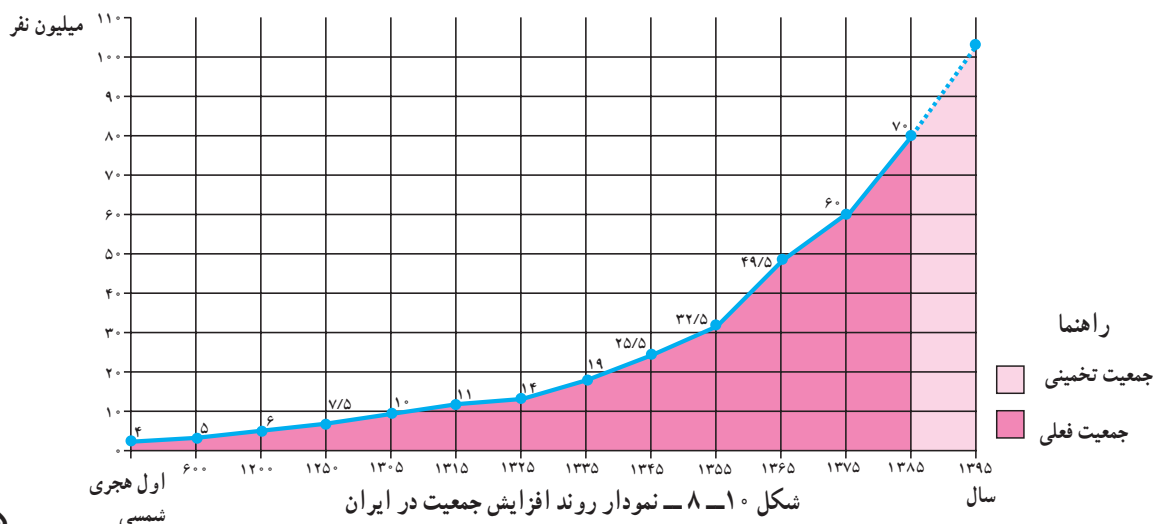
این اطلاعات به وسیله ی وزارت خانه ها و سازمان های دولتی و هم چنین مؤسسات تحقیقاتی یا خصوصی به منظور برنامه ریزی مناسب در زمینه های بهداشت، آموزش، مسکن،

فعالیت ۷-۸

- چرا باید با افرادی که مأمور سرشماری اند، همکاری کرد و اطلاعات صحیح در اختیار آن ها گذاشت؟
- با کمک و راهنمایی دبیر خود یک یا دو نمونه از نشریات و سال نامه های آماری را بررسی کرده و چند مورد از اطلاعات مربوط به استان یا شهرستان محل زندگی خود را استخراج و یادداشت کنید.

شکل ۹-۸ - نشریات و سال نامه های آماری

شکل ۱-۸ - نمودار روند افزایش جمعیت در ایران

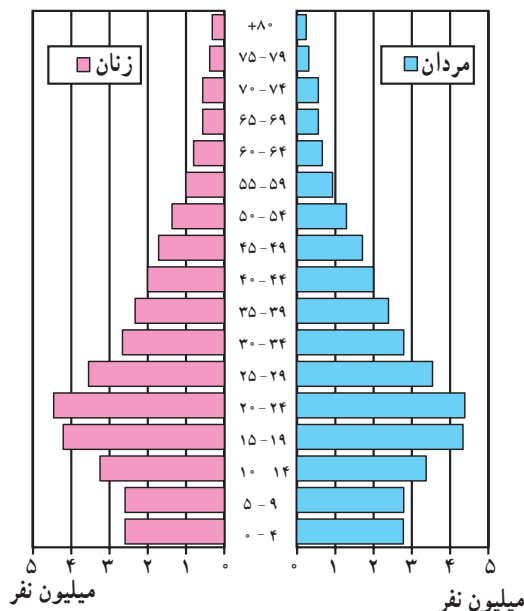
● از آن زمان تاکنون مسئولان و برنامه‌ریزان کشور به این که رشد بی‌رویه‌ی جمعیت مانعی در راه توسعه‌ی اقتصادی است، توجه کردند و با اتخاذ سیاست‌های جمعیتی و هم‌چنین آگاهی مردم از پیامدهای انفجار جمعیت، رشد جمعیت به ۱/۳ درصد کاهش یافته است.

● باید توجه کرد که حتی با نرخ رشد ۲ درصد در سال، جمعیت هر ۳۵ سال یکبار دو برابر خواهد شد. لذا در برنامه‌های توسعه‌ی اقتصادی و اجتماعی کشور سیاست‌های مربوط به کاهش دادن رشد جمعیت و زاد و ولد به‌طور جدی مورد توجه قرار گرفته است.

ساختمان سنی جمعیت ایران

به هرم سنی جمعیت ایران در سال ۱۳۸۵ توجه کنید. همان‌طور که ملاحظه می‌کنید، هرم سنی کشور ما همانند سایر کشورهای در حال توسعه هرمی با قاعده‌ی پهن است که نشانگر میزان مولید بالا است. ساخت سنی کشور ما جوان است، به طوری که در همه‌ی سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن «درصد جمعیت کم‌تر از ۱۵ سال» ایران بیش از ۴۲ درصد بوده است و همین جوان بودن جمعیت بر بالا ماندن رشد جمعیت در آینده نیز تأثیر خواهد گذاشت.

درصد جمعیت کهن‌سال کشور بین ۵٪ - ۴٪ است.

شکل ۸-۱۱ - هرم سنی جمعیت ایران در سال ۱۳۸۵

به کمک نمودار صفحه‌ی قبل (شکل ۸-۱) به سؤالات زیر پاسخ دهید:

* تا چه سالی تعداد جمعیت ایران تقریباً ثابت بوده یا افزایش بسیار کمی داشته است؟ چرا؟
 * از سال اول هجری شمسی تا سال ۱۲۵۰ هجری شمسی (یعنی مدت ۱۲۵۰ سال) تعداد جمعیت ایران چه تغییری کرده است؟ تقریباً چند برابر شده است؟
 * از سال ۱۳۰۵ تا سال ۱۳۸۵ (یعنی مدت ۸۰ سال) تعداد جمعیت ایران چه تغییری کرده است؟ چند برابر؟
 * میزان جمعیت ایران در بیست سال آینده چه قدر تخمین زده شده است؟

● در ۸۰ سال اخیر و به‌خصوص از سال ۱۳۳۵ به بعد با گسترش بهداشت و واکسیناسیون، لوله‌کشی و بهبود آب‌آشامیدنی، رونق صادرات نفت و واردات مواد غذایی، میزان مرگ و میر کاهش یافت، در حالی که میزان مولید هم چنان بالا باقی ماند و جمعیت خیلی سریع رشد کرد.
 ● در سال ۱۳۶۵ میزان رشد مطلق جمعیت در کشور ما به ۳/۹ درصد رسید که جزء نرخ رشدهای بسیار بالاست. «از این میزان ۳/۲ درصد مربوط به رشد طبیعی و ۰/۷ درصد مربوط به مهاجرپذیری پناهندگان افغانی است.»

فعالیت ۸-۸

- چرا جمعیت ایران در ۸۰ سال اخیر چند برابر شده است؟
- در سال ۱۳۶۵ رشد جمعیت در کشور ما چند درصد بوده است؟
- با استفاده از کتاب جغرافیای استان بگوید که ساختمان جمعیت در استان محل زندگی شما چگونه است؟ (پاسخ را در دو سطر بنویسید).

فعالیت گروهی ۸-۹

۱- به دو گروه «الف» و «ب» توجه کنید. هر دو گروه را بخوانید و بگویید هر یک چه دلایلی برای موافقت یا مخالفت خود با افزایش جمعیت دارند؟ شما نیز به طور گروهی بحث کرده و نظر خود را بیان کنید.

رشد بی‌رویهی جمعیت موجب استفاده بیش از حد منابع می‌شود. تأمین غذا برای جمعیت در حال افزایش، مشکل است.

هزینه‌ی زیادی صرف آموزش و پرورش جمعیت جوان می‌شود. مشکل تأمین شغل برای جوانان را نیز باید به آن اضافه کرد.

رشد بیش از حد جمعیت، آلودگی محیط‌زیست

وقتی رشد جمعیت بیش‌تر از رشد اقتصادی است، سهم هر کس از مسکن، پوشاک، بهداشت و پزشک و امکانات دیگر کم‌تر است؛ یعنی، کاهش سطح زندگی.

جمعیت زیاد نیروی نظامی یک کشور را قوی‌تر می‌کند.

جمعیت زیاد یعنی یک سرمایه، نیروی انسانی بیش‌تر برای فعالیت اقتصادی

گروه «ب»

گروه «الف»

۲- هر یک از عواملی که در شکل ۱۲ - ۸ مشاهده می‌کنید چگونه ممکن است بر افزایش یا کاهش رشد جمعیت اثر بگذارند؟ بحث کنید.

سطح شهرنشینی

سطح درآمد

سطح به‌کارگیری فناوری (توسعه‌ی صنعت)

نوع آداب و رسوم و فرهنگ (ازدواج در سنین پایین، تمایل به داشتن فرزند پسر و ...)

میزان اشتغال زنان

میزان سواد

سیاست‌های جمعیتی دولت‌ها

شکل ۱۲-۸

خلاصه

- توزیع جمعیت در ایران بسیار نامتعادل است.
- میزان جمعیت ایران طی قرن‌ها نسبتاً ثابت بوده اما در ۸۰ سال اخیر ۷ برابر شده است.
- ساختمان سنی جمعیت ایران همانند دیگر کشورهای در حال توسعه، جوان است.

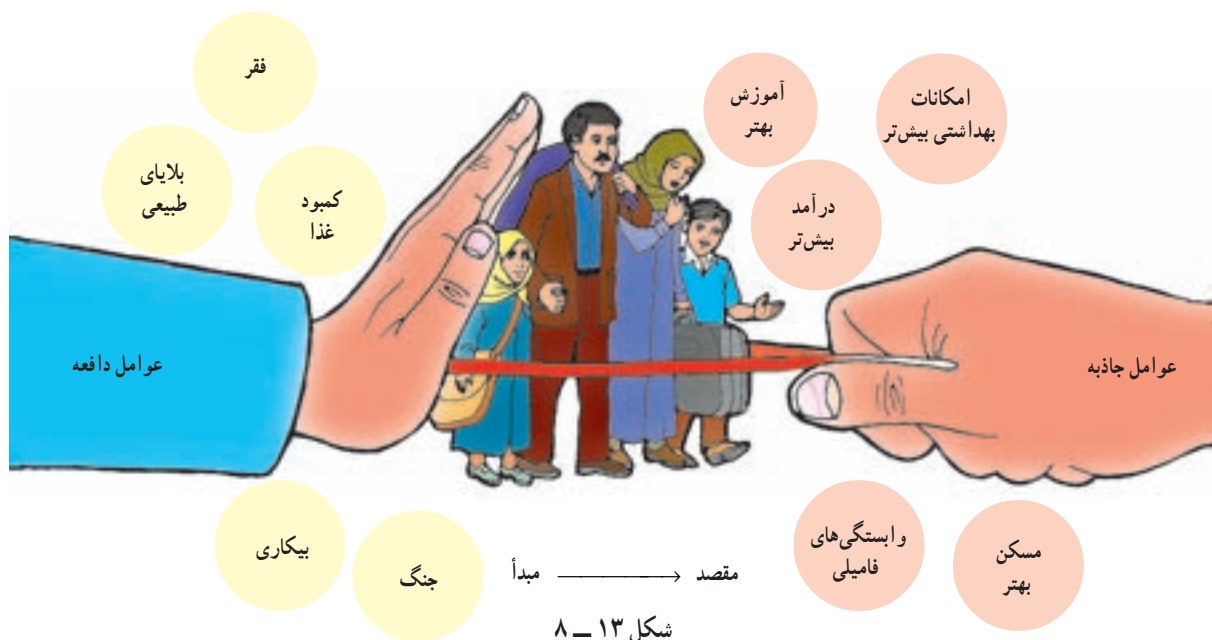
درس پانزدهم

جمعیت و مهاجرت، جمعیت و منابع طبیعی

علل و آثار مهاجرت چیست؟

اصولاً مردم به دو دلیل مهاجرت می‌کنند: اول به دلیل دور شدن از شرایط یا عوامل نامساعد؛ به این‌ها عوامل دورکننده یا عوامل دافعه گفته می‌شود. دوم این‌که مردم به شرایط یا چیزهایی که دوست دارند، جذب می‌شوند و این‌ها عوامل جاذبه در مهاجرت‌اند. در شکل ۱۳-۸ بعضی از این عوامل را مشاهده می‌کنید.

مردم همیشه در یک مکان ساکن نیستند و گاهی از مکانی به مکان دیگر جابه‌جا می‌شوند. این نقل مکان ممکن است برای مدتی کوتاه یا به‌طور دائم صورت بگیرد. مهاجرت عبارت‌است از جابه‌جایی مردم از مکانی به مکان دیگر به منظور کار یا زندگی.

شکل ۱۴-۸ - یک اردوگاه پناهندگان در روآندا

انواع مهاجرت

* مهاجرت خارجی بین کشورها صورت می‌گیرد و مهاجران از کشوری به کشور دیگر مهاجرت می‌کنند.	
* مردم به اختیار و اراده‌ی خود تصمیم به مهاجرت می‌گیرند. عوامل جاذبه در مقصد موجب مهاجرت می‌شود (کسب درآمد بیشتر، آب و هوای بهتر و ...)	مهاجرت اختیاری
<p style="text-align: center;">مثال:</p> <p>* مهاجرت اروپائیان به امریکا، استرالیا، کانادا و آفریقا از قرن نوزدهم به * دستیابی به منابع طبیعی و ثروت سایر قاره‌ها بعد.</p> <p>* مهاجرت کارگران ترکیه به کشور آلمان غربی (کارگران مهمان) پس از * نیاز آلمان غربی به نیروی کار برای بازسازی صنایع و جنگ جهانی دوم.</p> <p>* مهاجرت برخی از مردم اتریش، مجارستان، یوگسلاوی و آلمان شرقی سابق * مشکلات اقتصادی در این کشورها و کسب دستمزد پس از سال ۱۹۸۹ به آلمان (پس از اتحاد دو آلمان و بی‌اعتبار شدن * بیشتر تر دیوار برلین*)</p>	علل:
* مردم مجبور به نقل مکان به جای دیگر شده‌اند. عوامل دافعه در مبدأ موجب مهاجرت می‌شود: (بلایای طبیعی، فشارهای سیاسی و ...)	مهاجرت اجباری
<p style="text-align: center;">مثال</p> <p>* پناهنده شدن فلسطینی‌ها به اردن، مصر، سوریه و لبنان</p> <p>* پناهنده شدن افغان‌ها به ایران و پاکستان</p> <p>* پناهنده شدن سکنه‌ی اتیوپی، سودان و سومالی به کشورهای مجاور</p>	<p style="text-align: center;">علل</p> <p>* تشکیل دولت غاصب صهیونیستی و کشتار فلسطینی‌ها به وسیله‌ی یهودیان</p> <p>* حمله‌ی شوروی سابق به افغانستان، جنگ‌های داخلی</p> <p>* خشک‌سالی، قحطی، جنگ‌های داخلی</p>
* مهاجرت داخلی بین نواحی یک کشور صورت می‌گیرد.	
<p style="text-align: center;">مثال</p> <p>* حرکت روزانه مردم از حومه‌ها و شهرک‌های اطراف به داخل شهرهای * رفتن به محل کار یا استفاده از خدمات داخل شهرها بزرگ (مثل تهران و اصفهان) و بازگشت آن‌ها در شب به محل سکونت.</p>	روزانه
<p style="text-align: center;">مثال</p> <p>* حرکت کوچ‌نشینان (مثل بیلاق و قشلاق ایل بختیاری)</p> <p>* مهاجرت کارگران از شهرها به روستاها و نواحی کشاورزی در فصل * کسب درآمد بیشتر</p> <p>میوه‌چینی و جمع‌آوری محصولات کشاورزی</p>	فصلی

زیاد است و هوا آلوده است و از طرفی درآمد مشاغلی که روستائیان در شهرها به دست می آورند، ناکافی است؛ زیرا آن‌ها اغلب به دلیل غیرماهر بودن به مشاغل کاذب مانند دست فروشی، کارگری در رستوران‌ها، فعالیت‌های ساختمانی و... مشغول می‌شوند. شهرها نیز نمی‌توانند به سرعت تأسیسات و تجهیزات لازم را برای انبوه مهاجران فراهم بیاورند. تأمین مسکن، فضای سبز کافی، آب لوله‌کشی، گاز، برق و سایر خدمات شهری برای این جمعیت مهاجر مشکل است. در نتیجه‌ی گرانی زمین و کمبود مسکن، مناظر زشت زاغه‌نشینی* و حلبی‌آبادها در اطراف شهرها و به‌خصوص شهرهای بزرگ پدید می‌آید که یکی از آثار و نتایج مهاجرت از روستاها به شهرهاست (شکل ۱۷-۸).

از آن‌چه گفتیم، درمی‌یابیم که مهاجرت‌ها هم در مکان مبدأ و هم در مکان مقصد می‌توانند بر افزایش یا کاهش جمعیت، ساختمان سنی جمعیت، نیروی کار، بیکاری، میزان دست‌مزدها و هم چنین فرهنگ، نژاد و زبان اثر بگذارند.

اثرات مهاجرت از روستاها چیست؟ به شکل ۱۵-۸ توجه کنید. در این شکل برخی از مهم‌ترین عوامل دافعه‌ی روستایی و عوامل جاذبه‌ی شهری را که موجب مهاجرت از روستاها به شهرها می‌شود، مشاهده می‌کنید.

وقتی روستائیان به شهرها مهاجرت می‌کنند، شغل خود را از یک کار کشاورزی به شغل غیرکشاورزی تغییر می‌دهند؛ بنابراین، تحولی در ساختار اشتغال کشور به وجود می‌آید. چون اغلب مهاجران از روستاها در سنین کار و فعالیت‌اند، بنابراین نیروی کار در روستاها کم می‌شود و جمعیت سال‌خورده یا درصد زنان در روستاها بیش‌تر می‌شود و به‌طور کلی، تولید محصولات کشاورزی در روستاها کاهش می‌یابد و کشورها مجبور به وارد کردن مواد غذایی می‌شوند.

عوامل جاذبه‌ی شهری در این تصویر چیزهایی است که خانواده‌های روستایی قبل از حرکت به سوی شهرها در ذهن و تصورات خود دارند (شکل ۱۶-۸) اما در واقع چنین نیست؛ در شهرها هزینه‌ی زندگی به‌خصوص در زمینه‌ی مسکن و حمل‌ونقل

شکل ۱۵-۸ - عوامل جاذبه‌ی شهری، عوامل دافعه‌ی روستایی

شکل ۱۷-۸ - زاغه‌نشینی در اطراف یک شهر

شکل ۱۶-۸ - رشد شهری در آمریکای جنوبی

برای مطالعه

مهاجرت و رشد مطلق جمعیت

رشد طبیعی جمعیت حاصل تفاوت نرخ مولید و مرگ و میر است؛ اما وقتی عده‌ای از مردم به مکانی مهاجرت می‌کنند، جمعیت آن جا افزایش می‌یابد و برعکس، وقتی مردم از جایی به جای دیگر مهاجرت می‌کنند، جمعیت آن مکان کاهش می‌یابد؛ بنابراین در رشد مطلق جمعیت علاوه بر نرخ مولید و مرگ و میر، مهاجرت نیز محاسبه می‌شود. تعداد مهاجران \pm نرخ مرگ و میر - نرخ مولید = رشد مطلق جمعیت

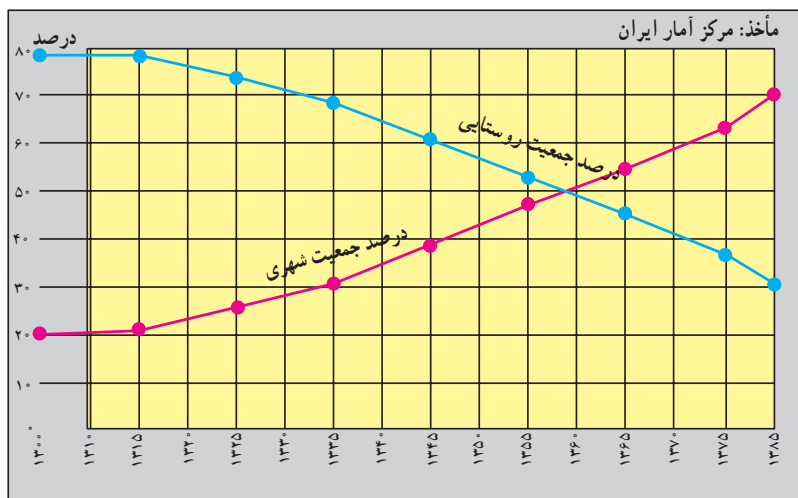
● مهاجرت و شهرنشینی در ایران: مهاجرت از

● در سال ۱۳۰۰ چند درصد جمعیت ایران شهرنشین و

چند درصد روستائین بوده‌اند؟ در سال ۱۳۸۵ چه طور؟

روستاها به شهرها بیش‌ترین و پر حجم‌ترین نوع مهاجرت در

دهه‌های اخیر در کشور ما بوده است. شکل ۱۸ - ۸ را مطالعه

شکل ۱۸-۸ - نمودار تغییرات درصد جمعیت شهرنشین و روستائین در ایران

فعالیت ۱۰-۸

۱- مهاجرت داخلی چه فرقی با مهاجرت خارجی دارد؟

۲- هر یک از موارد زیر کدام نوع مهاجرت‌هاست؟

روزانه

فصلی

اختیاری

اجباری

خارجی

داخلی

* مهاجرت ترک‌ها به آلمان * مهاجرت فلسطینی‌ها به اردن و لبنان * مهاجرت اروپایی‌ها به قاره‌ی آمریکا و استرالیا * مهاجرت مردم از حومه‌ها به شهرهای بزرگ * مهاجرت ایل بختیاری به قشلاق خوزستان * مهاجرت مکزیکی‌ها برای بسته‌بندی محصولات غذایی و میوه‌چینی به ایالت کالیفرنیا در آمریکا

مثال: مهاجرت ترک‌ها به آلمان (خارجی، اختیاری)

۳- با توجه به شکل ۱۵-۸، عوامل جاذبه و دافعه را در مهاجرت از روستا به شهر در جدولی دسته‌بندی کنید.

۴- اگر مهاجرت از روستاها به شهرها در کشور ما ادامه یابد، چه مشکلاتی برای روستاها و شهرها به وجود

می‌آید؟ شما چه راه حل‌هایی برای کاهش مهاجرت پیشنهاد می‌کنید؟

جمعیت و منابع طبیعی

این منابع هم اکنون با سرعت زیاد، هم در کشورهای توسعه یافته و هم در کشورهای در حال توسعه مصرف می‌شود و استفاده از انرژی حاصل از آن‌ها ارزان‌تر است. ۶۳ درصد انرژی از سوخت‌های فسیلی، ۱۸ درصد از انرژی برق آبی، ۱۷ درصد از انرژی هسته‌ای و یک درصد از انرژی خورشیدی و باد تأمین می‌شود.

منابع تجدیدشدنی، منابعی‌اند که می‌توانند به‌طور مداوم مورد استفاده قرار بگیرند.

● بعضی از این منابع هرگز به پایان نمی‌رسند؛ مانند: انرژی حاصل از باد و خورشید.

● برخی از این منابع مانند منابع زیستی (جنگل‌ها، ماهی‌ها، خاک و...) هر چند قابل تجدید و قابل استفاده‌ی مجددند اما شیوه‌ی مدیریت و بهره‌برداری صحیح از آن‌ها مهم است و در صورتی‌که مورد استفاده‌ی بی‌رویه و نادرست قرار بگیرند، قابل تجدید نیستند؛ مثلاً فرسایش بیش از حد خاک، صید بی‌رویه‌ی ماهی‌ها و قطع بی‌رویه‌ی درختان جنگلی به نابودی این منابع منتهی می‌شود.

انسان‌ها برای ادامه‌ی زندگی به آب، زمین و هوا نیازمندند. آن‌ها به غذا، سوخت، مسکن و همچنین انرژی برای تولید انواع کالاها نیاز دارند و همه‌ی این موارد را از محیط طبیعی به‌دست می‌آورند؛ بنابراین، تعداد افرادی که متولد می‌شوند بر منابع و محیط طبیعی اثر می‌گذارد.

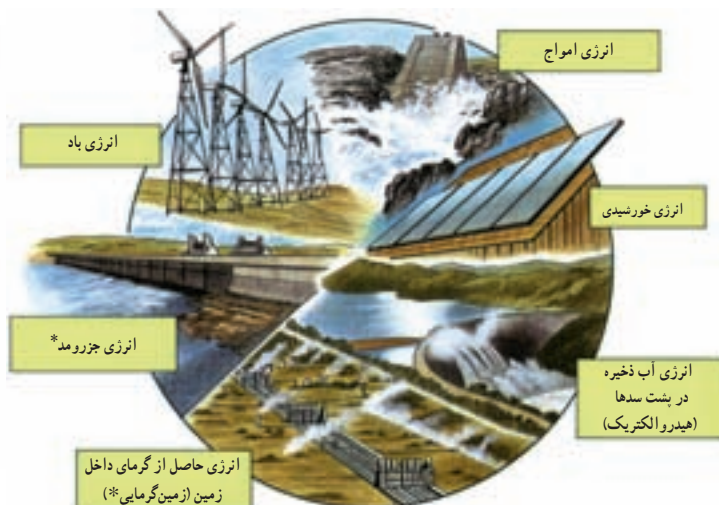
این منابع هم اکنون با سرعت زیاد استفاده می‌شود و هرچه مصرف منابع بیش‌تر باشد، فشار بیش‌تری بر سیاره‌ی ما وارد می‌شود و آن را برای سکونت غیرقابل زیست می‌سازد.

منابع طبیعی را به دو گروه اصلی می‌توان تقسیم کرد: منابع تجدیدشدنی و منابع غیرقابل تجدید (شکل ۱۹-۸).

منابع غیرقابل تجدید، منابعی‌اند که فقط یکبار می‌توانند مورد استفاده قرار بگیرند؛ برای مثال، زغال‌سنگ و نفت فقط یکبار سوزانده و پس از استفاده تمام می‌شوند و علت این‌که این منابع را غیرقابل تجدید می‌نامند، این است که میلیون‌ها سال طول می‌کشد تا امکان تشکیل مجدد آن‌ها فراهم شود.

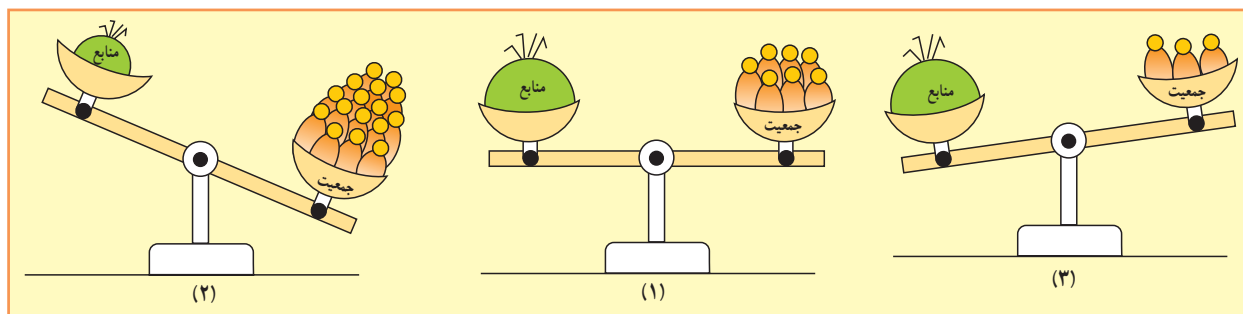

ب: منابع غیر قابل تجدید

الف: منابع تجدید شدنی

شکل ۱۹-۸ - منابع طبیعی

شکل ۲۰-۸ - نمودار رابطی جمعیت و منابع

برای مطالعه

تأثیر شیوه‌ی زندگی بر مصرف منابع
تولد یک کودک در ایالات متحده‌ی آمریکا ۱۰۰ برابر بیش‌تر از
تولد یک کودک در بنگلادش بر منابع زمین و محیط طبیعی فشار وارد
می‌کند؛ زیرا زندگی یک فرد آمریکایی با مصرف بیش‌تر غذا و لباس،
داشتن اتومبیل شخصی، ارتباطات و حمل‌ونقل بیش‌تر و تولید بیش‌تر
زباله و آلودگی توأم است؛ اما شیوه‌ی زندگی در بنگلادش به گونه‌ای
است که به مقادیر عظیم منابع معدنی و انرژی نیاز ندارد.
یک خانوادگی آمریکایی ۴۰ برابر بیش‌تر از یک خانوادگی هندی
و ۱۰۰ برابر بیش‌تر از یک خانوادگی کینیایی بر محیط طبیعی اثر می‌گذارد.

حد متناسب جمعیت: تعیین مناسب‌ترین تعداد جمعیت
برای یک ناحیه یا کشور در زمانی معین به عوامل مختلف
اقتصادی و اجتماعی بستگی دارد اما عامل منابع، یکی از عوامل
اساسی در تعیین حد متناسب جمعیت است؛ بنابراین می‌توان
گفت: «حد متناسب جمعیت عبارت است از بهترین تعادل ممکن
بین منابع و تعداد جمعیت یک سرزمین». در تصویر (۲) شکل
۲۰-۸ می‌بینید که جمعیت زیاد نیاز زیادی به منابع طبیعی دارد
و اگر مدیریت و استفاده از این منابع به‌طور صحیح انجام نگیرد،
منابع موردنیاز برای این جمعیت در حال رشد کاهش خواهد
یافت و مشکل بزرگی پدید می‌آید.

فعالیت ۱۱-۸

۱- جدولی مانند شکل زیر تهیه کنید و هر عبارت را در ستون مربوط به آن بنویسید: * فقط یکبار مورد
استفاده قرار می‌گیرد * آلودگی کم‌تری ایجاد می‌کنند * هزینه‌ی استفاده از آن‌ها زیاد است * استفاده از آن‌ها
ارزان‌تر تمام می‌شود * می‌توانند به‌طور مداوم مورد استفاده قرار بگیرند * آلودگی بیش‌تری ایجاد می‌کنند.

منابع تجدید شدنی	منابع غیر قابل تجدید

۲- با توجه به شکل ۱۹-۸ جملات زیر را کامل کنید:

الف - سه نوع انرژی حاصل از آب عبارت‌اند از، و

ب - اورانیوم انرژی تولید می‌کند. از گرمای داخل زمین انرژی به‌دست می‌آید.

پ - سه نوع سوخت فسیلی که برای ما انرژی فراهم می‌کنند عبارت‌اند از، و

۳- چرا به منابعی مانند نفت، گاز و زغال‌سنگ منابع غیر قابل تجدید می‌گویند؟

۴- حد متناسب جمعیت را تعریف کنید. کدام یک از تصاویر شکل ۲۰-۸ مفهوم حد متناسب جمعیت را

می‌رساند؟

۵- کاغذ یکی از کالاهایی است که پس از مصرف می‌توان آن را دوباره به‌صورت خمیر درآورد و مورد

استفاده قرار داد. چند مورد از کالاهایی را که در زندگی روزمره از آن‌ها استفاده می‌کنید و می‌توان دوباره از آن‌ها
استفاده کرد، نام ببرید.

۶- در استان محل زندگی شما، کدام منابع تجدید شدنی - که با ایجاد تأسیسات لازم می‌توانند مورد استفاده

قرار بگیرند - و کدام منابع غیر قابل تجدید وجود دارند؟ فهرستی از آن‌ها تهیه کنید و جلوی هر منبع، نام ناحیه‌ی
مربوط به آن را ذکر کنید. از کتاب (جغرافیای استان) استفاده کنید.

جمعیت و غذا

بر مبنای برآورد سازمان کشاورزی و خواربار جهانی (فائو) روزانه ۴۰ هزار کودک زیر ۵ سال از گرسنگی و امراض ناشی از آن می‌میرند (یعنی ۱۵ میلیون کودک در یک سال).

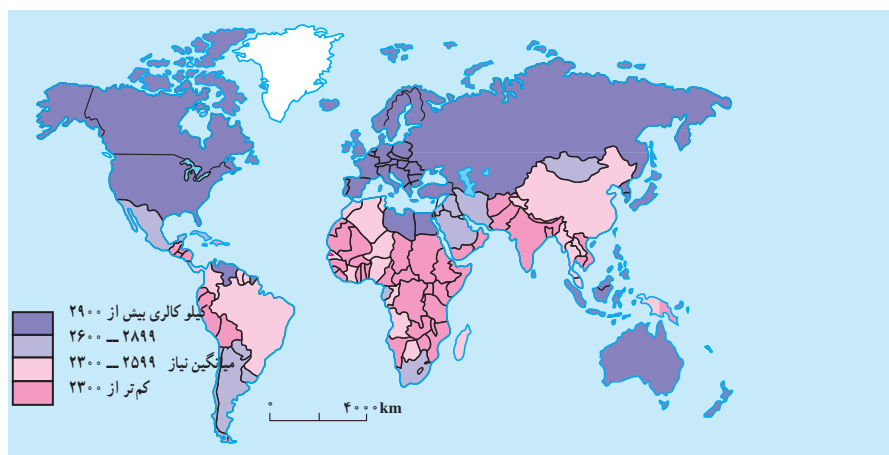
شکل ۲۱-۸ کودکان گرسنه‌ی سومالی در انتظار کمک‌های غذایی

هرچند میزان کالری موردنیاز برای یک فرد سالم عادی و معمولی برحسب سن، ساختمان بدن و نوع اشتغال و محیط زندگی او فرق می‌کند ولی به‌طور معمول، میزان حداقل کالری روزانه برای هر فرد به منظور یک زندگی سالم ۲۳۰۰ کالری است. همان‌طور که در نقشه مشاهده می‌کنید، بیش‌تر کشورهای همان‌طور که در نقشه مشاهده می‌کنید، بیش‌تر کشورهای که سرانه‌ی مصرف کالری روزانه‌ی آن‌ها از ۲۳۰۰ کالری کم‌تر است در قاره‌ی آفریقا واقع شده‌اند. در قاره‌ی آسیا نیز کشورهای پرجمعیتی چون هند با مشکل گرسنگی و سوء تغذیه‌ی شدید دست به‌گریبان‌اند. سوء تغذیه توان افراد را برای کار و فعالیت اقتصادی کاهش می‌دهد و بدن انسان را برای بیماری‌ها مستعد می‌سازد و سوء تغذیه‌ی شدید به مرگ منجر می‌شود.

«فائو» اعلام کرده است با این‌که بسیاری از کشورهای جهان در دهه‌های اخیر برای تولید غذا تلاش کرده‌اند اما امروزه بیش از یک میلیارد نفر در جهان از سوء تغذیه رنج می‌برند. به شکل ۲۳-۸ توجه کنید. کاهش بارندگی‌ها و خشک‌سالی در جنوب صحرای آفریقا، به قحطی و گرسنگی منجر شده است.

در سال‌های ۱۹۹۰-۱۹۸۰ هزاران نفر از سکنه‌ی اتیوپی، سودان، سومالی در جست‌وجوی غذا، خانه و کاشانه‌ی خود را ترک کردند و کیلومترها در بیابان‌های گرم به سمت اردوگاه‌های پناهندگان حرکت کردند و بسیاری از آن‌ها نیز در بین راه جان سپردند.

در نقشه‌ی زیر دقت کنید. مسئله‌ی دسترسی به غذا در همه‌جای جهان، مشکل محسوب نمی‌شود؛ در حالی‌که در اروپای غربی و آمریکای شمالی مازاد غذا وجود دارد، بسیاری از کشورهای جهان با کمبود غذا مواجه‌اند.

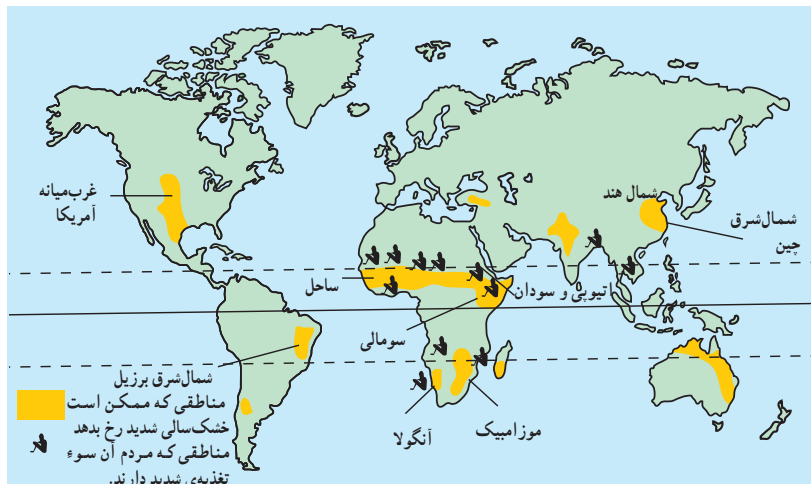

شکل ۲۲-۸ نقشه‌ی مصرف روزانه‌ی کالری برای هر فرد در کشورهای مختلف جهان

کشاورزی بیش‌تری به کارخانه‌ها، جاده‌ها، انبارها و خانه‌های مسکونی تبدیل می‌شود. رشد جمعیت جهان نیز مانع از آن است که بین غذا و جمعیت تعادل مناسب برقرار شود. کشورهای واردکننده‌ی غلات و مواد غذایی که معمولاً کم درآمدند و به محصولات کشاورزی مناطق عمده‌ی تولیدکننده‌ی غلات نیاز دارند، با خطر جدی‌تری روبه‌رویند و به همین دلیل، امنیت غذایی ندارند؛ پس باید با کنترل رشد جمعیت و برنامه‌ریزی برای افزایش محصولات کشاورزی، این مشکل را حل کنند.

آیا علت گرسنگی فقط عوامل طبیعی مانند خشک‌سالی است یا عوامل دیگری نیز مؤثرند؟ باید بگوییم خیر. عوامل اقتصادی و اجتماعی نیز به شدت بر مسئله‌ی دسترسی به غذا اثر می‌گذارند؛ مثلاً توزیع غیر عادلانه‌ی غذا در یک کشور، ارتباطات و حمل و نقل نامناسب، احتکار غذا توسط کشورهای ثروتمند، افزایش قیمت مواد غذایی، ناآرامی‌های سیاسی و جنگ، همه بر این مسئله تأثیر دارند. از طرفی، در دهه‌های اخیر همه‌ی کشورهای در حال توسعه به سمت صنعتی شدن حرکت کرده‌اند و بنابراین، هر روز زمین‌های

شکل ۸-۲۳ - نقشه‌ی مناطق در معرض خطر خشک‌سالی و سوء تغذیه

فعالیت ۱۲-۸

- ۱- چرا جنوب صحرای آفریقا از نظر دسترسی به غذا دچار مشکل شده است؟
- ۲- کدام عوامل طبیعی و انسانی بر مسئله‌ی دسترسی به غذا و گرسنگی اثر می‌گذارند؟ نام ببرید.
- ۳- با استفاده از شکل ۸-۲۲ و یک نقشه‌ی جهان‌نما، چند کشور را که میزان مصرف کالری روزانه‌ی آن‌ها کم‌تر از حد لازم است، نام ببرید.

خلاصه

- مهاجرت به دو عامل جاذبه در مقصد و دافعه در مبدأ بستگی دارد.
- مهاجرت انواع مختلفی دارد: داخلی، خارجی، اجباری، اختیاری، فصلی، روزانه، شهر به روستا، و روستا به شهر
- مهاجرت‌ها هم در مبدأ و هم در مقصد بر ترکیب جمعیت، اقتصاد و فرهنگ ناحیه اثر می‌گذارد.
- منابع طبیعی به دو گروه تجدیدپذیر و غیرقابل تجدید تقسیم می‌شوند.
- باید بین تعداد جمعیت و میزان منابع یک کشور تعادل برقرار شود.